

Ilay den Boer

OPGETEKEND DOOR JURJEN SYTSMA

Het beloofde feest

Over de scheuren in een Joodse familie

MEULENHOFF

ISBN 978-90-290-9233-3
ISBN 978-94-6023-938-0 (e-book)
NUR 320

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio
Omslagbeeld: H el ene Desplechin/Getty Images
Auteursfoto's: Erik de Groot, Daniël Sytsma
Zetwerk: Zeno Carpentier Alting

  2018 Ilay den Boer, Jurjen Sytsma, Nava Benyamini en
Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor ima en savta, wier verhaal ik zo veel
mogelijk recht heb willen doen.
Dank voor het vertrouwen.

Dit klopt niet. Het is bijna donker. Als ik thuis naar boven kijk moet ik mijn ogen dichtknijpen, maar hier blijven ze open. Is er hier geen zon? Want ik zie ook geen wolken. Het is gewoon overal even grijs.

Het is koud, maar niet zoals in de supermarkt op een zomerdag, als de airconditioning staat te blazen. Ik sta te bibberen, en ik kan niet stoppen. Ik snap het niet, ben ik kapot? De auto van papa was een keer kapot, die was ook aan het bibberen. Tot er rook uit de motorkap kwam en ik een harde knal hoorde. Ik adem uit en er komt rook uit mijn mond. Geef ik straks ook een knal?

Het is écht koud. En ik ben nat. Niet van het zweet, niet van het water van het zwembad. Het regent niet eens. Tenminste, er vallen geen druppels uit de lucht. Geen échte druppels. Alsof iemand ons met een hele grote plantenspuit natmaakt.

Ik wrijf in mijn ogen, ik kan niet goed zien. Ik sta op een soort voetbalveld, maar zonder lijnen. Papa zegt dat het gras is, maar dat is het niet. Het is heel donker. En overall precies even hoog. Hij neemt me in de maling, dit is toch geen gras. Er zijn niet eens bloemen, ik zie ook geen insecten. Wel poep.

Ima zegt dat dat huizen zijn, maar ze zien er niet zo uit. Deze huizen zijn allemaal precies hetzelfde. Deur rechts, groot raam ernaast. Daarboven weer drie ramen, precies even groot. Maar geen balkon om speelgoed vanaf te gooien.

‘Is dat van lego?’ vraag ik.

‘Nee, Ilay, dat is baksteen.’

Dat moet wel een soort lego zijn, papa neemt me weer in de maling. Stenen zijn nooit precies even groot. En ook niet glad. De weg is ook al glad.

Ik wrijf weer in m’n ogen, ze prikken een beetje van het water. Bewegen in die dikke jas is ook moeilijk. Een blauwe jas die moest ik aantrekken van mama toen we uit het vliegtuig stapten. Ik vind het maar een vervelend ding, en zwaar. Het liefst doe ik hem uit, maar dan ga ik nog harder bibberen.

Ik draai me om en kijk naar papa en ima.

‘Waar zijn we?’

‘Dit is Zwijndrecht.’

Ik probeer het uit te spreken maar het lukt niet echt. Papa zegt iets tegen een man die voorbij loopt. De man bromt wat en loopt door. Hij kijkt boos. Iedereen lijkt hier boos te zijn.

‘Is er iets ergs gebeurd?’

‘Nee hoor, het is gewoon niet zulk mooi weer.’

Eigenlijk wil ik huilen. Heel hard. Maar we zouden dit samen doen. Papa, ima en ik. Ik kan ze niet in de steek laten. Zij vinden dit natuurlijk ook helemaal niet leuk. Ik zal de taal leren, lachen om de grapjes, ook al snap ik ze niet. Ik zal mijn bord leegeten, ook als ik die vieze groene aardappelpuree met die kleffe worst krijg. Ik zal zelf ook grapjes maken en aardig zijn, misschien worden de mensen dan iets minder boos. Maar ik zal in ieder geval niet huilen. Dat zal mij niet gebeuren. En zo lang zullen we hier toch niet zijn.

Wat mijn moeder zoal kookte, wilde ze weten.

Of we ook wel eens aardappelen aten.

Ja, die aten we ook wel eens. Iedereen at toch wel eens aardappelen? Nou, wij dus ook. Ik zag aan mijn vriendje dat hij het ook maar rare vragen vond, of wij wel of geen aardappelen aten thuis.

‘Maar wat maakt je moeder dan met aardappelen?’

Ik werd een beetje zenuwachtig. Wat wilde ze nou precies weten? Ik kookte nooit, dat deed mijn moeder, of mijn vader als ik bij hem was. Als ze een recept wilde moest ze niet bij mij zijn.

‘Aardappel-spinazietaart.’

‘Aardappel-spinazietaart?’ herhaalde ze. Het woord spinazie schreeuwde ze bijna uit.

Ik keek weer even naar mijn vriendje. Was het echt zo vreemd?

Zijn moeder worstelde zich uit de dikke kussens

omhoog, een been gleeed van de bank af, het glanzende tijdschrift viel op de grond.

Ik zuchtte. Aardappels met vlees. Dat was het goede antwoord geweest. Dan had ze waarschijnlijk gezegd dat we maar lekker moesten gaan voetballen. Ik weet nog steeds niet wie ze er precies een plezier mee deed. Mij in ieder geval niet, en mijn vriendje ook niet, dat wist ik vrij zeker.

‘Ik moet naar de wc, mevrouw.’

Op de terugweg sloop ik langs de deuropening naar de keuken, waar mijn vriendje al met de bal stond te wachten.

Als ima vrolijk was dan vroeg ze dat soort dingen niet aan mijn vriendjes. Als ik iemand meenam van school zei ze alleen dat ze het leuk vond dat hij er was. Dat hij zelf maar wat uit de koelkast moest pakken als hij zin had. Maar ze ging wel toevallig net ook wat pakken.

‘We hebben siroop, en sinaasappelsap, ik ben nu toch bezig. Of willen jullie liever meteen voetballen? Ga maar snel, het is mooi weer.’

En ze neuriede al voordat we de deur uit waren. Ze plukte nu niet aan haar haar. Haar korte haar. Op foto’s van vroeger stond ze wel eens met lang haar. Maar dat had ze al voordat ze mijn vader leerde kennen af laten knippen. Aan lang haar kun je trekken, een hardnekkige tic van haar, met kort haar gaat dat niet. Je kunt er hooguit wat aan plukken. Soms zat ze dan een dag lang in de keuken voor zich uit te staren, haren te plukken.

Op zulke dagen smeerde ik mijn eigen boterhammen.

Ik woon praktisch mijn hele leven al in Nederland, ik verhuisde met mijn ouders vanuit Israël toen ik drie was. Alleen mijn voornaam verradt dat ik niet alleen een Hollandse achtergrond heb. Natuurlijk spreek ik vloeiend Nederlands en weet ik dat Willem van Oranje door Balthasar Gerardsz is vermoord en dat Ed de Goeij in Gouda is geboren. Ik ben ontzettend van boerenkoolstampot gaan houden, mits met worst, ik kan spijkerpoepen als de beste, zit met een oranje geschminkte kop te juichen als Oranje wint en zing zelfs uit volle borst *Hand in hand kameraden!* als Feyenoord scoort tegen Ajax – en dat voor een Jood. Ik heb hier al mijn vrienden, ik heb hier Bien, mijn vrouw, onze dochter Ann, mijn broertje Anan en mijn ouders. Ik heb hier mijn werk, ken de weg, ik weet dat als het op een zomerdag windstil is, er aan het eind van de middag een storm vanaf de Noordzee komt binnenvaaien.

Maar toen ik geboren werd en na een flinke tik op mijn kont voor het eerst mijn longen opengooide, was het niet zomaar een bak lucht die ik binnenkreeg. Mijn longen werden gevuld met Israël.

In mijn jeugd gingen we elk jaar wel een paar weken op vakantie naar Israël. Ik keek er al naar uit vanaf het moment dat de vorige reis voorbij was. Nadat de eerste opwindende van de stuiterende landing was overgewaaid, voelde de reis naar Jeruzalem vooral lang. Eerst leek de omgeving wel een beetje op de Veluwe, maar dan droger. En stoffiger. Na een klein stuk was het net alsof we door een Toscaans heuvellandschap

reden. Met veel bossen of heidevelden met wilde gekleurde bloemen. Voor mij hét moment om in slaap te sukkelen en pas als we Jeruzalem binnenrijden weer wakker te worden. Slaperig en suf staarde ik naar alle muren die aan me voorbij trokken.

Iedere steen, gehouwen uit de heuvels in de omgeving van Jeruzalem, in iedere muur, was het bekijken waard: grillig, als de wand van een grot, met de buik een beetje naar voren gestoken. Het kalk kwam van de organismen die een paar miljoen jaar geleden het leven lieten, zodat wij van hun fossielen onze huizen in Jeruzalem konden bouwen. Kalkstenen zijn makkelijk uit te houwen, want als ze net uit de rots komen, zijn ze nog niet zo hard. Als je ze blootstelt aan het geweld en de kracht van de natuur, worden ze niet zwak, ze buigen niet, maar worden juist sterker en harder. Ze nestelen ze zich op hun plaats tussen de andere stenen, en maken zich klaar om de muur voor eeuwen te dragen. Koninklijke stenen zijn het. Maar zelfs koninklijke muren raken weleens beschadigd, en de gaten worden opgevuld met nieuwe stenen.

Als we bij mijn oma in de buurt kwamen herkende ik de scheuren in die ene muur, en kleuren en vorm van de stenen van weer een andere muur. Ik herkende een klimop die flink was gegroeid en tegen een muur omhoog was gekropen, over de dorpel de donkere ruimte in waar levens zich afspeelden waar ik niks van wist maar graag over speculeerde. Nog één bocht en we reden de straat van mijn oma in. Een lange weg die die stijl naar beneden loopt en waar ik verzuurde benen

van kreeg als ik naast savta naar boven hobbelde op weg naar de supermarkt. In het midden was er een plantsoen met dennenbomen met aan weerszijden twee eenrichtingsverkeerswegen. De droge, geurige dennennaalden en een sterke harsgeur vulden mijn neusgaten. Die geur, dat parkje; dan wist ik: we zijn bij savta, mijn oma.

Ook het appartementencomplex van savta was gebouwd met kalksteen. Het werd omringd door een rotsachtige, woeste tuin, die eruit zag alsof de natuur ermee deed wat hij wilde, maar waarin savta gek genoeg veel tijd aan onderhoud moest besteden. De trap van de straat naar de deur van het complex was uit de rots gehouwen, waar het destijds op gebouwd was. De hoofdingang stond altijd open, we liepen zo naar binnen en een enkele trap omhoog naar de voordeur van het appartement van mijn oma. Ik moest altijd even wennen aan de schelle deurbel en schoot strak in mijn vel als ik hem weer voor het eerst hoorde.

Savta stond dan steevast al te wachten in de gang. Daar had ze waarschijnlijk de hele ochtend zenuwachtig heen en weer gelopen, en luid en snel pratend hoorden we haar in twee stappen naar de deur lopen, die ze net iets te snel opentrok. Ik sprong meteen in haar armen, en oma nam ruim de tijd mij te knuffelen, te kijken of ik al was gegroeid, voordat ze Anan, ima, en papa begroette.

Terwijl papa en ima met de koffers zeulden, rende ik door de gang de woonkamer in om de Schimmel te begroeten, de zwarte piano van mijn oma, waar mijn

moeder op heeft leren spelen. Zelf heb ik het nooit geleerd, maar ik vond het een machtig ding. Als je de toetsen voor de lage tonen indrukte kwam er een brommende, diepe klank uit. Mijn moeder ging net als ik vaak direct even naar de piano kijken en stond naast me te luisteren hoe de tonen langzaam diep in de borstkas van de Schimmel verdwenen. Als ik genoeg had gehoord rende ik rechtsaf het balkon op, die maar een meter boven de tuin hing, terwijl ik achter mij mijn moeder de eerste akkoorden aan hoorde slaan. Het balkon stond vol planten en cactussen. De twee avocadoplanten die ze voor mij en Anan had geplant toen we geboren werden, stonden er ook nog. Anan was vijf jaar jonger, zijn plant stelde nog niet zoveel voor. Maar die van mij begon al op een klein boompje te lijken en was al groter dan ik. Ik raakte de stam even aan, en begroette mijn vegetatieve vriend.

Als ik hem kort had verteld wat ik de afgelopen paar maanden allemaal had gedaan – ik was op voetbal gegaan, had een nieuw vriendje, had ruzie gekregen met een ander en ik had een nieuwe jas omdat ik uit mijn blauwe winterjas was gegroeid – klom ik van het balkon af de tuin in. Je moest goed oppassen voor de cactussen die vlak onder het balkon stonden. Het uit mijn voeten trekken van de naalden was een pijnlijke aangelegenheid. Toen dat een keer nodig was, mopperde oma gedurende die operatie in het Hebreeuws dat ik nou zo langzamerhand wel zou moeten weten dat er ook gewoon een deur naar de tuin was, en dat ik morgen zeker weer niet mee zou willen de stad in omdat mijn voeten zo'n pijn zouden doen. Toch zette

ze vervolgens de rest van de dag lang muntthee voor me, trok er twee keer opuit om falafel voor me te halen en accepteerde het niet dat ik heel even mijn been van het kussen haalde om een andere *Donald Duck* te pakken. Snel schoot ze naar me toe om er mij een aan te reiken.

Als ik de cactussen had overwonnen, liep ik voorzichtig naar achteren. Daar lag een trap van rotsige stenen waarmee je op een hoger gelegen terras kon komen waar ik niet goed op durfde. Er lagen hier veel grote losse stenen waar je over struikelde en uit de grond stak gras dat door het droge klimaat zonder gemaaid te zijn al op hooi begon te lijken. Het leek er door de laag overhangende, bladerrijke takken veel donkerder te zijn dan het daadwerkelijk was. Het was spannend, daar in de hoge tuin. Je moest uitkijken niet lelijk onderuit te gaan, en ik kreeg altijd trillende knieën als ik over de rand anderhalve meter naar beneden keek. Maar het was ook het mooiste plekje in de tuin. Door je kon er bijna niet gezien worden en het geluid van de straat werd er gedempt tot een zachte ruis. Soms overwon ik de eerste spanning, beklom ik de trap naar het terras om daar de rest van de dag in de schaduw te dutten of op zoek te gaan naar krekels en sprinkhanen, die zo leuk in het rond sprongen als je ze met een takje een klein zetje gaf.

Het was een flinke wandeling, de heuvel op naar de supermarkt. Ik ging alleen mee vanwege de falafelkar die altijd naast de supermarkt stond. De dikke lucht

van koriander, geelwortel en gefrituurde kikkererwten hing, al lang voordat we de kar konden zien, als een vette lap over de straat. Mijn geduld werd nog behoorlijk op de proef gesteld omdat we eerst nog de boodschappen moesten halen. Als savta dan eindelijk de man achter de kar de opdracht gaf falafel te bereiden keek ik verlekkerd naar de balletjes die in het borrelende vet rondansten. Maar nog meer onder de indruk was ik van de man die met zijn tang in hoog tempo de balletjes uit het vet plukte, in de lucht gooiden en al weer het volgende balletje vast had als het eerste nog niet eens in het pitabroodje was geland.

Op de terugtocht spraken we over van alles en nog wat. En stopten we bij iedere buur of vriendin die we onderweg tegenkwamen. Met iedereen die ze zelfs maar vaag kende knoopten we een praatje aan. Ik werd uitgebreid bewierookt en de min of meer toevallige passant kreeg de gelegenheid in mijn wangen te knijpen, een gewoonte die iedereen in Israël met mijn oma leek te delen. Savta sprak opgewonden als ze mij aanpreef, en snel. Zo snel dat ik het met mijn Hebreeuws, dat na een paar jaar in Nederland inmiddels mijn tweede taal was geworden, nog maar net kon begrijpen. Erg veel deed het er niet toe of ik het verstond. Haar ode was bij iedereen in grote lijnen dezelfde en schromelijk overdreven. Als de ontmoeting ten einde was keek ze me voordat we verder liepen glimlachend aan en gaf ze een vrolijke veeg door mijn haar.

De dag dat we aankwamen, aten we altijd in de studeerkamer. Eigenlijk werd daar alleen op sjabbat gegeten. Zodra Anan lag te slapen gingen mijn ouders naar buiten voor een avondwandeling en nam savta me mee naar de gang, waar over de hele lengte van de muur een enorme boekenkast stond, met in het midden twee kleine schuifdeurtjes. Van beide deurtjes zat de klink los en savta schoof de deurtjes heel voorzichtig uit elkaar. Ik hield mijn adem in terwijl ik fantaseerde over alle soorten snoep die uit het kastje zouden kunnen verschijnen. Ik verbaasde me iedere keer weer over de verscheidenheid aan snoep die Israël rijk was; mijn oma toverde er vaak weer een soort uit die ik nog niet eerder had geproefd.

Savta zette mij op de bank en ging zelf achter de piano zitten. Ik keek naar de rug van oma, die rustig met de muziek meeboog. Bij hoge en snelle noten boog ze naar rechts en naar beneden, bij lage of langzame noten strekte de rug en wiegde ze zachtjes met haar hoofd. Na haar concert trakteerde ik haar op een groots applaus.

Het was na een pianoconcert dat ze me voor het eerst verhalen vertelde. Ze had zich omgedraaid en met afwezige blik aangekeken. Ze had nog één hand op de toetsen, met een vinger drukte ze er een nog heel zacht in, zodat de piano niet zou slapen.

‘In Litouwen hadden we ook een piano.’

Ik had geen flauw idee dat Litouwen een land was, en het Hebreeuwse woord kwam me helemaal onbekend voor.

‘Wat is Litouwen?’

‘Dat is een land, heel ver weg’

‘Heb je daar gewoond?’

‘Ik ben er geboren.’

Zo ongeveer moet het zijn gegaan. De rest van het gesprek kan ik me niet exact meer herinneren, maar vanaf dat moment waren de verhalen er. En vanaf dat moment wist ik dat de piano van oma een bijzondere piano was. Ze sprak altijd liefkozend over de Schimmel alsof het een levende entiteit was, een oude vriend.